

POLITIEKE VERNIEUWING

SIHAME EL KAOUAKIBI

INLEDING

Het begint een gemeenplaats te worden dat het Belgische politieke systeem zich in een crisis bevindt. Net zoals dit benoemen als een systeemcrisis. Het afgelopen decennium kende op federaal niveau telkens lange regeringsvormingen.

In het totaal had België op federaal niveau een kwart van het afgelopen decennium geen volwaardige regering: tussen 2010 en 2020 telden we 2,7 jaar zonder federale regering (976 dagen).

Sinds 2018 heeft de Belgische federale overheid ook geen volwaardige begroting meer gehad. Zowel de moeite om tot regeerakkoorden te komen, als het gebrek aan beleid voor een groot deel van het afgelopen decennium, heeft te maken met een overdreven focus op conflict (conflict in plaats van oplossingen) en een zeer korte tijdshorizon (korte termijndenken dat in het beste geval maar kijkt tot de volgende verkiezingen).

Partijen en politici lijken bang van hun eigen schaduw, durven amper over de partijgrenzen heen te kijken naar de lange termijn: grote hervormingen, zelfs hervormingen die al in grote mate voorbereid zijn (denk maar aan bijvoorbeeld rekeningrijden), worden zo telkens uitgesteld en afgesteld. Begrotingstekorten en staatschuld blijven oplopen. Klimaatuitdagingen worden maar zeer omslachtig en ondermaats aangegaan. **Dit kortetermijndenken zet niet enkel steeds opnieuw het politieke systeem verder onder druk, maar betekenen ook een reële kost voor toekomstige generaties.** Ongedekte uitgaven, uitgestelde hervormingen waarover een consensus bestaat bij experts, klimaatrisico's die niet gedekt worden,... zijn niet alleen kosten voor toekomstige generaties. Indien deze trend niet omgebogen kan worden, beperken ze ook de "democratische ruimte" voor die generaties.

Nieuw beleid voeren, wanneer begrotingstekorten hebben gezorgd voor een quasi ondraagbare staatsschuld, wordt erg moeilijk: de druk van de staatsschuld en aangegane engagementen (zoals pensioenlasten) op budgetten, maakt budgettaire ruimte voor nieuw beleid steeds kleiner. Terwijl op een bepaald moment een probleem misschien op verschillende manieren kan worden aangepakt, zorgt uitstelgedrag ervoor dat er steeds minder beleidsopties overblijven. De ruimte waarbinnen toekomstige generaties, zowel burgers als beleidsmakers, nog echte keuzes kunnen maken, wordt met andere woorden steeds kleiner en beperkt door keuzes, of het gebrek daaraan, van vandaag.

In die context hoeft het niet te verbazen dat het vertrouwen in politiek en de politieke instellingen steeds erg laag liggen in dit land. **Onderzoek in 2019 zette dat vertrouwen na een peiling op 4/10 en gaf ook een dalende trend weer. Populistische en/of antisysteempartijen groeiden in beide landsdelen ook sterk bij de verkiezingen in 2019.**

Tegelijkertijd kennen we in België ook een duidelijke overmacht van enerzijds de regering ten opzichte van het parlement, en anderzijds van partijen ten opzichte van volksvertegenwoordigers.

OVERMACHT REGERING

Op elk niveau wordt wetgeving voornamelijk gemaakt door regering, niet door het parlement (wetsontwerpen/ontwerpen van decreet v. wetsvoorstellen en voorstellen van decreet). De wetgevende macht (het parlement) heeft dus haar primaire taak voor een groot stuk uitbesteed aan de uitvoerende macht (de regering). Deze evolutie versterkt het idee van het parlement als een praatbarak, dan wel als een stemmachine. De echte beslissingen worden kennelijk niet in het parlement gemaakt, maar in de schoot van de regering. Hoewel regeringsvorming dan steeds moeilijker lijkt, wordt de drang naar detaillistische en gebetonneerde regeerakkoorden steeds groter. Beleid wordt meteen voor de rest van de legislatuur, tot in detail, zo veel mogelijk ingevuld, los van mogelijke internationale of onvoorziene evoluties, dan wel crisissen. Het parlement, laat staan de burger, is op dat vlak eerder 'rule-taker', dan 'rule-maker'. Terwijl een regeerakkoord (en de daarmee gepaarde vertrouwensstemmingen in een parlement) bedoeld zijn om de regering te binden (regering én individuele ministers krijgen het vertrouwen mits zij zich houden aan die doelstellingen en afspraken), treedt een omgekeerde evolutie op: coalitieakkoorden die niet (alleen) regering binden, maar ook fracties of individuele parlementsleden.

De ruimte om eigen voorstellen in te dienen wordt steeds beperkter en moeten in grote mate passen binnen het bestaande regeerakkoord. Van een vrij en ongebonden mandaat evolueert het mandaat van een volksvertegenwoordiger naar een mandaat dat gebonden wordt door een regeerakkoord.

OVERMACHT PARTIJEN

Partijen hebben sowieso veel invloed op individuele volksvertegenwoordigers. Via lijstvorming, benoemingen, verdeling van commissies,... beslissen partijen in grote mate wie waar terechtkomt. Gepaard met hoe partijen en parlementsleden gefinancierd worden (hier wordt later op teruggekomen), heeft dit een situatie gecreëerd waarin volksvertegenwoordigers onder enorme druk staan om vooral hun partij te vertegenwoordigen, in tegenstelling tot de grondwettelijke traditie waarin duidelijk wordt uitgegaan van parlementsleden die de 'hele natie' vertegenwoordigen. Hoewel parlementsleden hun mandaat dus formeel 'vrij en ongebonden' dienen in te vullen, lijkt dit fictie te zijn geworden. In de legislatuur 2014-2019 werd in het federale parlement slechts één dissidente stem bij meerderheidspartijen opgetekend. Partijloyauteit is in onze parlementen, met andere woorden, quasi compleet. Dat verbaast ook niet, gezien het partijen zijn die de verdere carrière en mogelijkheden voor parlementsleden in grote mate, zo niet volledig, in handen hebben.

Deze gelijklopende evoluties, van gebrekkige regeringsvorming, steeds dalend vertrouwen in politiek en politieke instellingen, zwakke parlementen en zwakke parlementsleden creëren een vicieuze cirkel waarin populisme, antipolitiek en het afkeren van politiek steeds meer zuurstof krijgen.

Een extra voedingsbodem voor populisme blijkt de sfeer van "zelfbediening" die rond politiek hangt. Belgische politieke partijen hebben een zeer ruim systeem van partijfinanciering via de overheid uitgebouwd. **Hun gezamenlijk vermogen zou zo'n 142 miljoen euro bedragen (2018), de jaarlijkse dotatie bedraagt gezamenlijk zo'n 70 miljoen euro.** Los van de dotaties, hebben partijen die in het parlement vertegenwoordigd zijn ook nog recht op personeelsleden (gebaseerd op het aantal parlementsleden), elke volksvertegenwoordiger krijgt ook een medewerker toegewezen. Partijen die in de regering zitten, kunnen daarbovenop ook nog eens kabinetten samenstellen. Hoewel de afgelopen legislaturen werd gewerkt aan de verkleining van ministeriële kabinetten, wordt dit op dit moment niet verdergezet.

Partijen én parlementsleden zijn ongeveer de enige actoren die in staat zijn hun eigen inkomsten via de overheid of hun eigen verloning te kunnen vastleggen. Ook wat betreft extra voordelen, uittredingspakketten, pensioenvoorwaarden,... beslissen zij hier zelf over en worden afwijkende statuten en regelingen uitgewerkt (hoewel die steeds meer in lijn worden gebracht met algemene regels, zijn ze nog altijd niet dezelfde als die voor andere burgers). Het hoeft geen betoog dat dit niet noodzakelijk zelfbediening hoeft te zijn, maar dat dit in een sfeer van zelfbediening gebeurt, is ook niet verbazend. Deze situatie valt amper of niet uit te leggen.

Ook in de manier waarop deze financiering gebeurt, treedt opnieuw een overmacht van partijen op tenzichte van parlementsleden én die van regering ten opzichte van parlement. Ministers beschikken niet enkel over hun administratie, maar ook over een ruim politiek kabinet. Een parlements lid daarentegen beschikt enkel over de ene eigen medewerker. Voor het uitwerken van beleidsvoorstellen, wetsvoorstellen,... zijn ze in grote mate afhankelijk van wat partijen hen ter beschikking stellen, in de vorm van studiediensten, fractiemedewerkers,...

Aan de andere kant, bestaat er een politiek niveau dat wel het vertrouwen van de burger krijgt en waar de trend van vertrouwen in grote mate positief is. Dat is het lokale niveau van gemeenten en steden. Jammer genoeg kennen zowel federale als regionale overheden een sterke centralistische tendens: lokale besturen worden nog altijd vaak behandeld als ondergeschikte besturen, waarbij de federale en regionale overheden in grote mate het beleid opnieuw tot in detail proberen uit te stippelen. Steden en gemeenten blijven ook zeer beperkt in hun budgetten en bevoegdheden, terwijl dit net het niveau is dat de burger wél vertrouwt om beleid te voeren. Dit gaat gepaard met véél lokale besturen. Voor een totale bevolking van 6,5 miljoen inwoners, kent Vlaanderen 300 gemeenten, 5 provincies én een regionale overheid.

PROBLEMEN

OPLOSSINGEN

Splits regering en parlement

- Eindeloze regeringsvormingen (kwart van het afgelopen decennium verspild).
- Gebetonneerde regeerakkoorden, die inspraak van parlement en burger sterk beperken.
- Overmacht van regering versus parlement

REGERING

- Rechtstreekse verkiezing regeringsleider
- Gerangschikte stemming (kiezers gaan maar één keer naar stemhokje, maar maken een volgorde van de opties, bij afvallen gaat stem naar tweede keuze, enz.)
- 1 kieskring (kieskring valt samen met niveau, federale kieskring voor federale regering, Vlaamse kieskring voor Vlaamse regering)
- Max 2 termijnen
- Duidelijke scheiding R/P: onderhandelen met parlement ipv domineren

PARLEMENT

- 1 kieskring (kieskring valt samen met niveau, federale kieskring/Vlaamse/Brusselse/Waalse kieskring)
- Panacheren: kiezers kunnen stemmen tussen verschillende lijsten: zo wordt het zoeken naar oplossingen versterkt, in plaats van het zoeken naar conflict
- Afschaffen van lijststemmen: lijststemmen geven meer macht aan partij dan aan kiezer. De kiezer moet beslissen wie hen vertegenwoordigd, niet de lijstvolgorde.
- Afschaffen van opvolgers: wanneer een parlementslid haar mandaat niet (langer) opneemt, moet de volgende verkozen zetelen, niet een aparte lijst van kandidaten.
- Afschaffen van kiesdrempel: vertegenwoordiging moet openstaan voor alle stemmen in samenleving
- Kleinere parlementen: parlementen kunnen kleiner, wanneer kieskring vergroot en kiesdrempel wordt afgeschaft (risico dat bepaalde groepen niet vertegenwoordigd raken door kleinere parlementen, wordt zo aangepakt)

Burgerinspraak

- Laag vertrouwen van burgers in politiek
- Zeer beperkte inspraak (gebetonneerde regeerakkoorden voor volledige termijn,...)

- Regering & parlement rechtstreeks verantwoordelijk aan kiezer: eindbeslissingen liggen bij hen (belangrijk om elke burger kans te geven om beleid goed te keuren/af te straffen)
- Burgerpanels (met juridische ondersteuning + experts) om die inspraak te verdiepen en verbeteren
- Complexe problemen aanpakken via burgerpanels
- Lange-termijn
- Praktijk van burgerinspraak laat zien dat veel meer gestreefd wordt naar oplossing ipv conflict

Verloning van politici, statuut, partijfinanciering

- Populisme gevoed door sfeer van zelfbediening
- Laag vertrouwen van burgers in politiek
- Zeer beperkte inspraak van burgers
- Macht van partijen v. parlementsleden

- Politici zijn enige groep die eigen loon, statuut,... vastleggen (zweem van politieke zelfbediening)
- Politiek opbod v. kern van de zaak: wat is nodig voor een goede volksvertegenwoordiger (verloning, statuut)
- Partij v. parlements lid (financiering in voordeel van partijen v. ondersteuning van volksvertegenwoordiger die mandaat uitvoert)
- Kabinetten: noodzaak van politieke ondersteuning minister v. vicieuze cirkels: (1) wantrouwen politiek-administratie die versterkt wordt door generaties kabinetten en politieke benoemingen; (2) overmacht regering v. parlement

BURGERPANEL

- Juridische ondersteuning + experts
- Voorstel rond de verloning en statuten van politici
- Parlement stemt, maar kan niet amenderen

Generatietoets

- Korte-termijndenken zorgt voor intergenerationeel conflict
- Effecten van beleid zijn langst/grootst voor volgende generatie
- Schuldophoping beperkt democratische ruimte volgende generatie

- Keuzevrijheid vrijwaren
- Nieuw beleid moet analyse op LT maken: bestaande instrumenten herwerken om LT klimaat-, budgettaire en sociale effecten onderdeel van debat te maken (in plaats van bestaande en slecht werkende instrumenten als RIA, JOKER,... werk maken van een onafhankelijk en werkbaar instrument voor parlement)
- + Burgerinspraak om stem van jongeren/volgende generatie (zeker op lokaal niveau)

Lokale democratie versterken

- Laag vertrouwen in politiek, maar hoger vertrouwen in lokale besturen
- Kortetermijndenken en conflictdenken op regionaal en federaal niveau

- Grotere gemeenten (= budgettaire en beleidsvoerende capaciteit) op basis van socio-culturele en socio-economische bewegingen ipv zwakke gemeenten + onduidelijke constructies (intercommunales, ...)
- Fusies uitvoeren op basis van objectieve criteria, ipv politieke incentives (afgelopen vrijwillige fusies waren versterken van eigen meerderheden) + verplichten, zodat in heel Vlaanderen sterkere gemeenten ontstaan.
- Meer bevoegdheden (lokaal weefsel, arbeidsmarkt, ruimtelijke ordening).
- Meer inspraak: lokaal meer mogelijk om alle stakeholders te betrekken in beslissingen